

Analysis of the Role of Proactive Personality on the relationship between Spiritual Capital and Transcendental Spiritual Well being

M. Golparvar*

Associate Professor, Department of Industrial and Organizational Psychology, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran

Abstract

Personality and personality characteristics have always been considered by researchers and theoreticians of the behavioral sciences as a factor influencing human's implicit and explicit behaviors. Current research was administered with the aim of analysis of the role of proactive personality on the relationship between spiritual capital and transcendental spiritual well being. The research method is correlation and the statistical population comprised employees of two industrial companies in Isfahan city, among them two hundred and seventy seven persons were selected by quota sampling. Research instruments were the spiritual capital questionnaire, transcendental spiritual well being questionnaire and proactive personality questionnaire. Data were analyzed using hierarchical regression analysis. Results indicated that, there is a positive and significant relationship between proactive personality and spiritual capital and between spiritual capital and transcendental spiritual well being. Also the results of hierarchical regression analysis revealed that proactive personality moderates the relationship of two dimensions of spiritual capital, that is spiritual valuation and transcendental relationship with God and transcendental spiritual well being. The results of this study indicated that the proactive personality is an important factor in the relationship between spiritual capital and transcendental spiritual well being.

Key words: proactive personality, spiritual capital, spiritual well being, transcendental.

---

* drmgolparvar@gmail.com

تحلیلی بر نقش شخصیت پیش‌رو در رابطه سرمایه معنوی و بهزیستی معنوی تعالی گرا

محسن گل‌پرور*

دانشیار گروه روانشناسی صنعتی و سازمانی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان (خوراسگان)،

اصفهان، ایران

drmgolparvar@gmail.com

چکیده

شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی عاملی اثرگذار بر رفتارهای آشکار و نهان انسان است و همواره شایان توجه پژوهشگران و نظریه‌پردازان علوم رفتاری بوده است. این پژوهش با هدف تحلیلی بر نقش شخصیت پیش‌رو در رابطه سرمایه معنوی و بهزیستی معنوی تعالی گرا اجرا شد. روش پژوهش از نوع همبستگی و جامعه آماری آن کارکنان دو سازمان صنعتی در اصفهان بودند که از میان آنها دویست و هفتاد و هفت نفر به شیوه سهمیه‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از سه پرسشنامه سرمایه معنوی، پرسشنامه بهزیستی معنوی تعالی گرا و پرسشنامه شخصیت پیش‌رو استفاده شد. داده‌ها با استفاده از تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی تحلیل شد. نتایج نشان دادند بین شخصیت پیش‌رو با سرمایه معنوی و بهزیستی معنوی تعالی گرا و بین سرمایه معنوی و بهزیستی معنوی تعالی گرا رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی نشان دادند شخصیت پیش‌رو رابطه بین دو مؤلفه سرمایه معنوی، یعنی ارزش‌گرایی معنوی و رابطه تعالی گرا با خداوند را با بهزیستی معنوی تعالی گرا تعدیل می‌کند. نتایج این مطالعه نشان دادند شخصیت پیش‌رو می‌تواند عاملی مهم در پیوند بین سرمایه معنوی با بهزیستی معنوی تعالی گرا باشد.

واژه‌های کلیدی: شخصیت پیش‌رو، سرمایه معنوی، بهزیستی معنوی، تعالی‌گرایی

مقدمه

بیکران الهی شکل می‌گیرد (یوسف، ۲۰۱۱). از چنین منظری، منبع لایزال الهی در پیوند با باورها و رفتارهای انسان، نیرویی عظیم و بی‌پایان را به انسان عطا می‌کند که فراتر از سرمایه مادی، ماهیتی زاینده، پویا، هدایت‌گر و تنظیم‌کننده دارد (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶). در نگاه دین مبین اسلام سرمایه معنوی به‌سان هر سرمایه دیگری، بستری برای اطمینان، آرامش و تلاش هدفمند برای انسان محسوب می‌شود (فاروق، ۲۰۰۶؛ همدانی و اعتزاز، ۲۰۰۲)؛ به همین دلیل تسلط فضای معنوی مبتنی بر توجه دائمی به آفریدگار جهان هستی را می‌توان سرمایه‌ای گران‌بها و ارزشمند یا همان سرمایه معنوی تلقی کرد (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶). در مروری کوتاه می‌توان تعاریف سرمایه معنوی را در سه طبقه کلی، شامل تلقی سرمایه معنوی به‌منزله سرمایه دینی (الگوی رفتارها و باورهای دینی که قابلیت انتقال بین نسلی را دارد و در میان افراد هم‌گروه و هم‌خانواده مشترک است)، سرمایه معنوی به‌منزله عاملی که به زندگی معنا می‌دهد و سرمایه معنوی به‌منزله شکلی از تکیه بر خدا و پیروی از دستورات او قرار داد (همرلی، ۲۰۱۱؛ ویت‌فورد، ۲۰۰۷؛ یوسف، ۲۰۱۱). در تعریفی همسو با رویکرد تلقی سرمایه معنوی به‌منزله شکلی از دل‌بستگی به خداوند متعال، می‌توان گفت سرمایه معنوی «نیرو و نفوذ حاصل از دل‌بستن به نیروی مافوق بشری یعنی خداوند متعال است که موجب آرامش، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی، تلاش هدفمند (تعالی‌گرا) و امیدواری آینده‌گرا (غایت‌نگر^۸) می‌گردد» (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶، ص ۳۱ و ۳۲).

بر مبنای تعریف ارائه‌شده سرمایه معنوی نوعی پشتوانه و اتکاء انسانی تلقی می‌شود که از تمایلات مذهبی و بر پایه دل‌بستگی انسان به آیین‌ها و ارزش‌های معنوی انگیزه‌دهنده و نیروبخش خدامحور شکل

در نگاهی تاریخی به توجه بشر به معنویت، می‌توان گفت فطرت حقیقت‌جو و تعالی‌گرای بشر همواره به دنبال یافتن پاسخ درخور و اقناع‌کننده به سؤالاتی بوده که ذهن او را درباره اهداف خلقت و حیاتش روی کره خاکی اشغال کرده است. در این کنجکاوی و جستجو (جستجوی اهداف زندگی در معنای گسترده کلمه و ارائه پاسخ آرامش‌دهنده)، معنویت جایگاه خطیری داشته است (کورلین، لانتوس، رواج، سالگرن و چین، ۲۰۰۵) و باوجود فراز و فرودهای مفهومی و محتوایی فراوان همواره در مقاطع مختلف تاریخ زندگی بشر شاهد تجدید حیات توجه به معنویت هستیم (اکبری، ۲۰۱۳؛ چیتکو، اوکونل و پچه‌نینو، ۲۰۰۹؛ کله‌سورایت، ۲۰۱۲). اندیشیدن به مسیر تعالی منتهی به لقاءالله از راههای مختلفی می‌تواند در انسان‌ها نمایان شود. یکی از این نمودها کامل‌تر شدن اندیشه‌ها در قالب مفاهیمی ارزنده و الهام‌بخش است. یکی از این مسیرهای تعالی اندیشه، تلقی معنویت و معنویت‌گرایی در قالب منبع سرمایه‌ای حیات‌بخش و انرژی‌آفرین (سرمایه معنوی^۱) است. در همین راستا در این پژوهش از نگاهی تعامل‌گرا به نقش شخصیت پیش‌رو^۲ (پیش‌نگر) در رابطه سرمایه معنوی متشکل از دل‌بستگی به خداوند^۳، ارزش‌گرایی معنوی^۴، تأثیرگذاری معنوی^۵ و رابطه تعالی‌گرا با خداوند^۶ با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا^۷ توجه شده است.

در دین اسلام معنویت پدیده‌ای همپوش با رفتارها و باورهای مذهبی (اعم از واجب و مستحب) تلقی شده است که بر پایه دل‌بستگی، توکل و امید به لطف و مدد

1. spiritual capital

2. proactive personality

3. attachment to the God

4. spiritual valuation

5. spiritual influence

6. transcendental relationship with God

7. transcendental spiritual well being

8. futurism hope

و نیروی فرا بشری متعال (خداوند متعال) صورت بندی می شود که به طور جامع به انسجام در اهداف و اعمال زندگی فرد منجر می شود (فیشر، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳). در نگاه ابعادی به بهزیستی معنوی، بهزیستی معنوی تعالی گرا یکی از ابعادی است که به عنوان ارتباطات روان شناختی انسان با نیرویی فرافردی (دیگری متعال) به ویژه خدای متعال در راستای تجربه احساس آرامش و سلامتی تعریف می شود (گل پرور و جوادیان، ۲۰۱۶). در واقع بهزیستی معنوی تعالی گرا را می توان احساس درونی سلامتی و خوب بودن دانست که در احساس پیوند رو به تعالی و احساس یگانگی با معبودی متعالی پدید می آید (فیشر، ۲۰۰۹، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳). این احساس خوب بودن و سلامتی رو به تعالی، از لحاظ نظری به منبع تغذیه ای معنوی نیاز دارد (رابرت، یانگ و کلی، ۲۰۰۶). به همین لحاظ سرمایه معنوی با توجه به ماهیت نیروبخش و هدایت گر می تواند بهزیستی معنوی تعالی گرا را تقویت کند. در حمایت از این نظر در پژوهش هایی نشان داده شد بین معنویت گرایی و بهزیستی معنوی و به ویژه بهزیستی معنوی تعالی گرا رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (گل پرور و جوادیان، ۲۰۱۶؛ فیشر، ۲۰۰۹، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳).

اما فراتر از آنچه درباره مضامین سرمایه معنوی و بهزیستی معنوی تعالی گرا و رابطه آنها با یکدیگر گفته شد و با وجود اینکه از طریق رویکرد سرمایه معنوی به مثابه منبع انرژی بخش سرمایه ای، افزایش احساس بهزیستی معنوی تعالی گرا منطقی است، نادیده گرفتن عوامل روانی، اجتماعی و زیستی دیگر که به طور بالقوه می توانند در این رابطه تغییراتی را به وجود آورند، موجب غفلت از حقایق ارزشمند می شود. در نگاهی به عوامل مختلف روانی، می توان گفت شخصیت یکی از عوامل با اهمیت است که تقریباً رد پای آن در همه رفتارهای مشهود و نامشهود انسان آشکار است (راس،

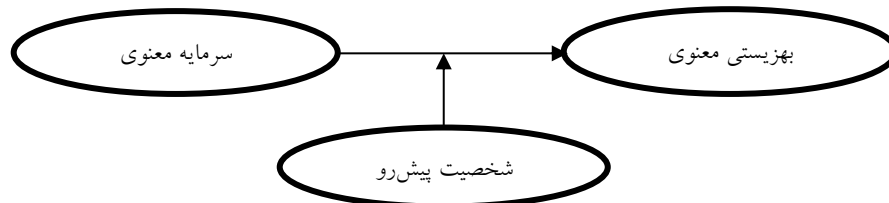
می گیرد و تقویت می شود (بیکر و مایلس - واتسون، ۲۰۰۸؛ ناگیو، ۲۰۱۰). از چنین منظری، زمانی پدیده ای نظیر معنویت در قالب سرمایه معنوی صورت بندی می شود که به سان یک منبع هدایت گر عمل کند، الزام و پایبندی به صداقت، درست کاری و تکریم انسان ها را پدید آورد، ماهیت هدایت گر و انرژی بخش داشته باشد، مبتنی بر حکمت گرایی باشد، مبتنی بر ارزش های معنوی نظیر اعتماد، ارزشمندی و کرامت انسان باشد، به تأثیر گذاری معنوی در محیط اطراف منجر شود و از طریق وجود فرصت خلوت با خدا و راز و نیاز با او تقویت شود (استارک و فینکه، ۲۰۰۰؛ ایانا کون و کلیک، ۲۰۰۷؛ پالمر و وانگ، ۲۰۱۳؛ زوهار و مارشال، ۲۰۰۴؛ شوارتز، ۲۰۱۰؛ لیو، ۲۰۱۱). در حمایت از رویکرد معنویت به مثابه سرمایه معنوی، شواهد پژوهشی در دسترس نشان می دهند معنویت و معنویت گرایی عامل مهم و اساسی برای بخشش، گفتار و کردار نیک، سلامتی و بهزیستی، صبر و پشتکار، اعتماد، نوع دوستی و عاملی برای غلبه بر مشکلاتی است که انسان ها در مسیر زندگی خود با آن مواجه می شوند (گل پرور و جوادیان، ۲۰۱۶؛ همزلی، ۲۰۱۱؛ ویت فور، ۲۰۰۷؛ یوسف، ۲۰۱۱). از میان پیامدهای مختلف برای سرمایه معنوی، بهزیستی معنوی تعالی گرا جایگاه ویژه ای دارد.

یکی از تعاریف به نسبت جامع و پذیرفته شده درباره بهزیستی معنوی، که با تمرکز بر تجربه معنوی ارائه شده، به این صورت است «وجود احساس سلامتی و خوب بودن روانی که برآمده از تمرکز بر ارزش های انسانی و فلسفه زندگی معطوف به تعالی است و موجب هدایت سلوک و معنابخشی به زندگی انسان (که خود به طور گسترده در رفتارهای مختلف نمود می یابد) می شود» (فراناندو و چادوری، ۲۰۱۰، ص ۲۱۲). از طرف دیگر، در دیدگاه فیشر (۲۰۰۹) بهزیستی معنوی بر حسب احساس درونی نسبت به خود، اجتماع، محیط

منطق استفاده از سه متغیر سرمایه معنوی، بهزیستی معنوی تعالی گرای و شخصیت پیش‌رو در درجه نخست به رویکرد معنوی و مثبت‌نگر اصلی در متن پژوهش حاضر مربوط می‌شود. تلاش و ایده اصلی در پژوهش حاضر این بود تا مشخص شود در نگاه مثبت‌نگر چگونه دو عنصر معنوی (سرمایه معنوی) و شخصیتی مثبت (شخصیت پیش‌رو) ممکن است در تعامل با یکدیگر بر سلامتی تأثیر بگذارند. فراتر از آنچه بیان شد منطق نظری انتخاب سه متغیر مورد مطالعه در پژوهش حاضر به این ایده باز می‌گردد که برای تبیین چگونگی ارتقاء سلامت و بهزیستی انسان‌ها، چه در بعد معنوی، چه در بعد عاطفی و چه در بعد روانشناختی در شکل کلی خود، نگاه تعاملی به نقش متغیرهای شخصیتی در کنار دیگر متغیرها می‌تواند راهگشای نظریات و تبیین‌های گسترده‌تر برای دستیابی به بهزیستی عمیق و پایدارتر شود. شخصیت پیش‌رو به‌عنوان متغیر تعدیل‌کننده در این پژوهش استفاده شده و یکی از متغیرهای شخصیتی نوین است که به نقش آن تاکنون آنچنان باید و شاید در تعالی بهزیستی معنوی انسان در ایران در تعامل با دیگر متغیرها توجه نشده است. این امر در حالی است که مطالعات نشان داده‌اند افراد پیش‌رو، تمایلی بنیادین به شکوفاسازی و تغییر شرایط و موقعیت خود دارند (اردوغان و باور، ۲۰۰۵؛ باکر و همکاران، ۲۰۱۲؛ برتولینو و همکاران، ۲۰۱۱؛ پرابو، ۲۰۱۳؛ چان، ۲۰۰۶؛ سان و زنگ، ۲۰۱۴؛ لی و همکاران، ۲۰۱۰؛ مورگان و همکاران، ۲۰۱۲). بنابراین وقتی فرد به لحاظ شخصیتی آمادگی و تمایل زیادی به شکوفاسازی ظرفیت‌های وجودی و فطری خود دارد (شخصیت پیش‌رو)، به لحاظ نظری و منطقی ساده‌تر، عواملی نظیر سرمایه معنوی در او به احساس بهزیستی معنوی تعالی گرا منجر خواهند شد. این پیش‌بینی که ماهیت نظری دارد تاکنون در کمتر پژوهشی به آن

یک‌ی از مفاهیم به‌نسبت نوین به شخصیت انسان، شخصیت پیش‌رو است. شخصیت پیش‌رو توصیفی بر تمایلات رفتاری کلی برای شناسایی فرصت‌هایی است که به تغییر فعال امور درباره انسان منتهی می‌شود (باکر، تیمز و درکس، ۲۰۱۲؛ برتولینو، تراکسیلو و فراکارولی، ۲۰۱۱؛ لی، لیانگ و کرن، ۲۰۱۰). در مقایسه با افراد منفعل به لحاظ شخصیتی، شخصیت‌های پیش‌رو بیشتر مایل‌اند برای دستیابی و تحقق اهداف زندگی خود به‌صورتی فعال محیط اطراف خود را شکل دهند و دستکاری کنند (پرابو، ۲۰۰۷ و ۲۰۱۳؛ توماس، وایت‌من و وایس‌وسوران، ۲۰۱۰؛ گرت، پارکر و کولینز، ۲۰۰۹)؛ به‌همین دلیل افراد پیش‌رو به‌صورت منفعل در دریافت اطلاعات و فرصت‌ها عمل نمی‌کنند؛ بلکه به‌طور جدی، دانش و اطلاعات لازم را به‌دست می‌آورند و وارد عمل می‌شوند (کلیس، بیادت و لمنز، ۲۰۰۵؛ گرت و آشفورد، ۲۰۰۸). بنابراین در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت شخصیت پیش‌رو مبتنی بر مشخصه‌هایی نظیر ابتکارگرایی، شناسایی ایده‌های نوین برای بهبود فرایندهای کاری و شرایط، روزآمد کردن مهارت‌ها و توانایی‌های اکتسابی و تلاش برای فهم بهتر دنیای اطراف است (چان، ۲۰۰۶؛ مورگان، والکر، وانگ و اون، ۲۰۱۲). پژوهش‌های گذشته نشان داده‌اند شخصیت پیش‌رو با رضایت از کار و شغل، رفتارهای مدنی (نظیر یاری‌رسانی، نودوستی، احترام، وظیفه‌شناسی، پابندی به فضایل شهروندی) (چان، ۲۰۰۶؛ لی و همکاران، ۲۰۱۰)، با عملکرد (باکر و همکاران، ۲۰۱۲)، با انگیزش برای آموزش و رشد و موفقیت حرفه‌ای (اردوغان و باور، ۲۰۰۵؛ برتولینو و همکاران، ۲۰۱۱؛ پرابو، ۲۰۱۳؛ سان و زنگ، ۲۰۱۴) و با تعهد (مورگان و همکاران، ۲۰۱۲) رابطه مثبت دارد.

فراهم شود. بر پایه آنچه بیان شد مدل نظری پژوهش در شکل ۱ و فرضیه‌های مربوطه به شرح زیر در نظر گرفته شده‌اند.

شکل ۱. الگوی نظری پژوهش

توجه شده است. به همین دلیل منطق نهایی استفاده از شخصیت پیش رو در کنار دو متغیر با جهت گیری معنوی مثبت این بوده است تا مستندات علمی و پژوهشی در حوزه نقش آفرینی این متغیر شخصیتی در کنار سرمایه معنوی برای بهزیستی معنوی تعالی گرا

برای تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی انتخاب شده است (پدهازر، ۱۹۹۷). شیوه نمونه گیری به این ترتیب بود که از طریق فهرست اسامی کارکنان دو مجموعه کاری به شیوه سهمیه ای متناسب با حجم، ۲۸۰ نفر انتخاب شدند. پس از توزیع و جمع آوری پرسشنامه ها، سه پرسشنامه (معادل ۱/۱ درصد) به دلیل پاسخ ناقص از تحلیل های نهایی کنار رفت؛ بنابراین گروه نمونه پژوهش به ۲۷۷ نفر تقلیل یافت (نرخ بازگشت ۹۸/۹ درصد). دلیل انتخاب نمونه از میان افراد شاغل در دو سازمان صنعتی برای این پژوهش این بود که روند مطالعات حوزه شخصیت پیش رو طی چند سال اخیر به شکل فزاینده ای به سوی تأثیرات این نوع شخصیت بر رفتارهای کاری و غیر کاری افراد در محیط کار حرکت کرده است (باکر و همکاران، ۲۰۱۲؛ برتولینو و همکاران، ۲۰۱۱). از طرف دیگر، به واسطه تأثیرات انکارناپذیر معنویت و معنویت گرایی بر افراد در محیط های کار که در کشورهایی با مذهب و دین متفاوت به طور جدی شایان توجه قرار گرفته، نمونه این پژوهش از افراد شاغل در دو سازمان صنعتی انتخاب شده است.

فرضیه اول: سرمایه معنوی (دلبستگی به خداوند، ارزش گرایی معنوی، تأثیر گذاری معنوی و رابطه تعالی گرا با خداوند) با بهزیستی معنوی تعالی گرا دارای رابطه مثبت و معناداری است.

فرضیه دوم: شخصیت پیش رو رابطه سرمایه معنوی (دلبستگی به خداوند، ارزش گرایی معنوی، تأثیر گذاری معنوی و رابطه تعالی گرا با خداوند) با بهزیستی معنوی تعالی گرا را تعدیل می کند.

روش

روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه: این پژوهش از نوع پژوهش های همبستگی است. جامعه آماری پژوهش کارکنان مرد دو مجموعه کاری دارای ساختار، تولیدات و مدیریت مشترک فعال در حوزه تولید تجهیزات صنعتی برودتی و حرارتی در شهر اصفهان در بهار سال ۱۳۹۱ به تعداد ۵۳۰ نفر بودند که از میان آنها با استفاده از نمونه گیری سهمیه ای (به منظور رعایت نسبت کارکنان کارخانه اول و دوم در حجم نمونه نهایی)، ۲۸۰ نفر به عنوان نمونه برای این پژوهش انتخاب شدند. حجم نمونه ۲۸۰ نفر بر مبنای توصیه های مطرح شده در منابع مرجع برای حجم نمونه مورد نیاز

پرسشنامه بهزیستی معنوی تعالی گرا^۲ (TSWQ-5):
 برای سنجش بهزیستی معنوی تعالی گرا از خرده‌مقیاس
 پنج سؤالی پرسشنامه بهزیستی معنوی گومز و فیشر
 (۲۰۰۵) استفاده شد که دارای مقیاس پاسخگویی پنج
 درجه‌ای (بسیار کم = ۱ تا بسیار زیاد = ۵) است (یک
 نمونه سؤال این پرسشنامه به این شرح است: چقدر در
 طول شش ماه گذشته تاکنون رشد ارتباط شخصی با
 خداوند را تجربه کرده‌اید؟). در محاسبه امتیازات این
 پرسشنامه مطابق با مقیاس پاسخ‌گویی ارائه‌شده، ابتدا
 فرد پاسخ‌گو امتیازات گزینه پاسخ‌های انتخاب‌شده را با
 یکدیگر، جمع و سپس بر تعداد سؤالات (پنج سؤال)
 تقسیم کرد. بر اساس این، دامنه نوسان امتیازات از ۱ تا
 ۵ در نوسان خواهد بود و افزایش امتیازات به معنای
 افزایش سطح بهزیستی معنوی تعالی گرا است. گومز و
 فیشر (۲۰۰۵) روایی این پرسشنامه را بر مبنای تحلیل
 عاملی تأییدی مستند ساخته و آلفای کرونباخ آن را
 برابر با ۰/۹۵ گزارش کرده‌اند. در این پژوهش تحلیل
 عاملی اکتشافی پنج سؤال این پرسشنامه را بر یک عامل
 قرار داد که همان بهزیستی معنوی تعالی گرا است و
 آلفای کرونباخ پرسشنامه نیز برابر با ۰/۹ به دست آمد.

پرسشنامه شخصیت پیش‌رو^۳ (PPQ-10): برای
 سنجش شخصیت پیش‌رو از پرسشنامه ده‌سؤالی
 ارائه‌شده پارو (۲۰۰۷) (یک نمونه سؤال این پرسشنامه
 به این شرح است: چقدر در طول شش ماه گذشته در
 محیط کارتان احساس کرده‌اید نیروی زیادی برای
 تغییر سازنده دارید؟) استفاده شد که دارای مقیاس
 پاسخگویی پنج درجه‌ای (خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵)
 است. شواهد روایی و پایایی مربوط به آن در خارج از

ابزار سنجش: پرسشنامه سرمایه معنوی^۱ (SPQ-20):
 برای سنجش سرمایه معنوی از پرسشنامه سرمایه
 معنوی گل‌پرور و جوادیان (۲۰۱۶) استفاده شد که
 دارای بیست سؤال و چهار خرده‌مقیاس به نام‌های
 دلبستگی به خداوند (هشت سؤال، سؤالات ۱ تا ۸)،
 ارزش‌گرایی معنوی (چهار سؤال، سؤالات ۹ تا ۱۲)،
 تأثیرگذاری معنوی (چهار سؤال، سؤالات ۱۳ تا ۱۶) و
 رابطه تعالی گرا با خداوند (چهار سؤال، سؤالات ۱۷ تا
 ۲۰) و مقیاس پاسخگویی پنج درجه‌ای (در حد
 بسیار کم = ۱ تا حد بسیار زیاد = ۵) است. (یک نمونه
 سؤال این پرسشنامه به این شرح است: چقدر در انجام
 امور از آموخته‌های معنوی خود بهره می‌برید؟). هیچ
 سؤالی در پرسشنامه سرمایه معنوی به صورت معکوس
 نمره‌گذاری نمی‌شوند. در محاسبه امتیازات چهار مؤلفه
 این پرسشنامه مطابق با مقیاس پاسخ‌گویی ارائه‌شده،
 ابتدا فرد پاسخ‌گو امتیازات گزینه پاسخ‌های انتخاب‌شده
 را با یکدیگر جمع می‌کند و سپس بر تعداد سؤالات هر
 خرده‌مقیاس (به ترتیب برای چهار خرده‌مقیاس شامل ۸،
 ۴، ۴ و ۴) تقسیم می‌کند. بر اساس این، دامنه نوسان
 امتیازات چهار خرده‌مقیاس از ۱ تا ۵ در نوسان خواهد
 بود و افزایش امتیازات به معنای افزایش سطح دلبستگی
 به خداوند، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و
 رابطه تعالی گرا با خداوند است. گل‌پرور و جوادیان
 (۲۰۱۶) روایی این پرسشنامه را بر مبنای تحلیل عاملی
 اکتشافی و تأییدی مستند ساخته‌اند. در این پژوهش
 آلفای کرونباخ دلبستگی به خداوند، ارزش‌گرایی
 معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطه تعالی گرا با
 خداوند به ترتیب برابر با ۰/۹، ۰/۷۶، ۰/۶۵ و ۰/۸۳ به
 دست آمد.

^۲. Transcendence Spiritual Wellbeing Questionnaire

^۳. Proactive Personality Questionnaire

^۱. Spiritual Capital Questionnaire

روش اجرا و تحلیل: پرسشنامه‌های پژوهش به صورت خود گزارش دهی پاسخ داده شدند و داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های پژوهش با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی با استفاده از نرم افزار آماری برای علوم اجتماعی^۱ (SPSS) تحلیل شد.

یافته‌ها

از ۲۰۲ نفر اعضای نمونه که تحصیلات خود را اعلام داشتند، ۱۵۳ نفر (معادل ۷۵/۷ درصد) دارای تحصیلات تا دیپلم و ۴۹ نفر (معادل ۲۴/۲ درصد) دارای تحصیلات فوق دیپلم و بالاتر بودند. از ۲۱۳ نفر که وضعیت تأهل خود را اعلام کردند، ۷۰ نفر مجرد (معادل ۳۲/۹ درصد) و ۱۴۳ نفر متأهل (معادل ۶۷/۱ درصد) بودند. میانگین سنی اعضای نمونه ۲۸/۳۹ سال (با انحراف معیار ۵/۰۲) و میانگین سابقه شغلی آنها ۱/۹۸ سال (با انحراف معیار ۱/۶۸) بود. در جدول ۱، میانگین، انحراف معیار و همبستگی درونی بین متغیرهای پژوهش ارائه شده‌اند.

ایران مطلوب است (پاربو، ۲۰۰۷). پاربو (۲۰۰۷) به نقل از پژوهش‌های گذشته روایی تمیزی، همگرا و ملاکی این پرسشنامه را مطلوب دانسته و آلفای کرونباخ ۰/۸۷ تا ۰/۸۹ و پایایی باز آزمایی ۰/۷۲ را در فاصله زمانی سه ماهه برای این پرسشنامه گزارش کرده است. پاربو (۲۰۰۷) از طریق تحلیل عاملی تأییدی، روایی سازه پرسشنامه شخصیت پیش رو را مستند کرده و آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۹ گزارش شده است (پاربو، ۲۰۰۷). این پرسشنامه برای این پژوهش بر پایه دو مرحله ترجمه و تطابق تخصصی، ترجمه و آماده اجرا شد. به منظور بررسی روایی سازه این پرسشنامه در این پژوهش، ده سؤال این پرسشنامه، تحلیل عاملی اکتشافی شد. شواهد حاصل از این تحلیل عاملی حاکی از آن بود که سؤالات این پرسشنامه با بارهای عاملی ۰/۵ به بالا همگی بر یک عامل قرار می‌گیرند که همان شخصیت پیش رو است. از نظر پایایی نیز آلفای کرونباخ این پرسشنامه در پژوهش حاضر برابر با ۰/۸۷ به دست آمد.

جدول ۱. میانگین، انحراف معیار و همبستگی درونی بین متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیرهای پژوهش	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵
۱	دلبستگی به خداوند	۲/۹۶	۰/۸۲	-				
۲	ارزش گرایی معنوی	۳/۱۳	۰/۷۵	۰/۵۵**	-			
۳	تأثیر گذاری معنوی	۳/۶۷	۰/۷۵	۰/۵۱**	۰/۴۶**	-		
۴	رابطه تعالی گرا با خداوند	۳/۰۹	۰/۸۴	۰/۶۱**	۰/۵۵**	۰/۵۱**	-	
۵	بهزیستی معنوی تعالی گرا	۳/۴۵	۰/۸۷	۰/۴۴**	۰/۴۹**	۰/۴۹**	۰/۴۸**	-
۶	شخصیت پیش رو	۳/۲۸	۰/۷۴	۰/۴۱**	۰/۴۹**	۰/۵۲**	۰/۳۹**	۰/۵۹**

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

¹. Statistical Package for Social Science

بهبودی معنوی تعالی‌گرا رابطه مثبت و معناداری دارد. ضرایب همبستگی گزارش شده در جدول ۱ فرضیه نخست پژوهش مبنی بر رابطه مثبت و معنادار سرمایه معنوی (دلبستگی به خداوند، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطه تعالی‌گرا با خداوند) با بهبود معنوی تعالی‌گرا را به‌طور کامل تأیید می‌کند. در جدول ۲، نتایج تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی برای نقش تعدیل‌کننده شخصیت پیش‌رو در رابطه مؤلفه‌های سرمایه معنوی با بهبود معنوی تعالی‌گرا ارائه شده‌اند.

با توجه به جدول ۱، کلیه مؤلفه‌های سرمایه معنوی با بهبود معنوی تعالی‌گرا رابطه مثبت و معنادار دارند ($p < 0/01$). دامنه ضرایب از کمترین حد برای دلبستگی به خداوند ($r = 0/44$) تا بیشترین حد برای ارزش‌گرایی و تأثیرگذاری معنوی ($r = 0/49$) در نوسان بوده است. همچنین کلیه مؤلفه‌های سرمایه معنوی با شخصیت پیش‌رو رابطه مثبت و معنادار دارند. دامنه ضرایب از کمترین حد برای رابطه تعالی‌گرا با خداوند ($r = 0/39$) تا بیشترین حد برای تأثیرگذاری معنوی ($r = 0/52$) در نوسان بوده است. بالاخره اینکه شخصیت پیش‌رو نیز با

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی برای پیش‌بینی بهبود معنوی تعالی‌گرا از طریق سرمایه معنوی و شخصیت پیش‌رو

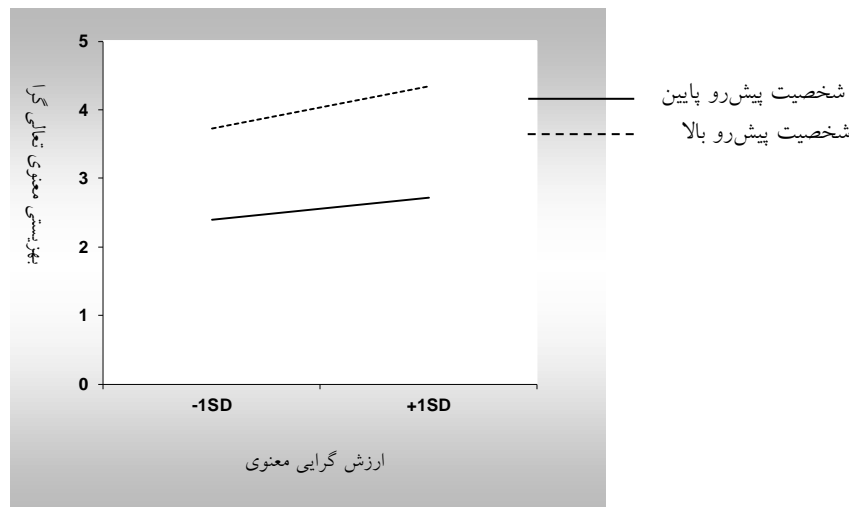
متغیر ملاک: بهبود معنوی تعالی‌گرا			متغیرهای پیش‌بین	ردیف
بلوک ۳	بلوک ۲	بلوک ۱		
β	β	β		
۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۰۸	دلبستگی به خداوند	۱
۰/۱۵*	۰/۱۶**	۰/۲۳**	ارزش‌گرایی معنوی	۲
۰/۱۳*	۰/۱۳*	۰/۲۵**	تأثیرگذاری معنوی	۳
۰/۱۱	۰/۱	۰/۱۸**	رابطه تعالی‌گرا با خداوند	۴
۰/۳۷**	۰/۳۷**	-	شخصیت پیش‌رو	۵
-۰/۱۳	-	-	دلبستگی به خداوند × شخصیت پیش‌رو	۶
۰/۱۷*	-	-	ارزش‌گرایی معنوی × شخصیت پیش‌رو	۷
۰/۰۶	-	-	تأثیرگذاری معنوی × شخصیت پیش‌رو	۸
-۰/۱۳*	-	-	رابطه تعالی‌گرا با خداوند × شخصیت پیش‌رو	۹
۰/۰۲۳	۰/۰۹**	۰/۳۶۷**	ΔR^2	۱۱
۲/۹۳*	۴۴/۲۴**	۳۷/۶۹**	ΔF	۱۲

* $p < 0/05$ ** $p < 0/01$

پدید آورده است. در بلوک سوم (اثرات اصلی + تعامل‌ها) تعامل چهار مؤلفه سرمایه معنوی و شخصیت پیش‌رو به معادله پیش‌بین افزوده شده است. چنانکه مشاهده می‌شود تعامل ارزش‌گرایی معنوی × شخصیت پیش‌رو و رابطه تعالی‌گرا با خداوند × شخصیت پیش‌رو به ترتیب با ضریب بتای استاندارد ۰/۱۷ و ۰/۱۳، توانسته‌اند ۲/۳ درصد واریانس انحصاری افزوده معنادار

با توجه به جدول ۲، در بلوک اول از چهار مؤلفه سرمایه معنوی، یعنی ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطه تعالی‌گرا با خداوند با ضریب بتای استاندارد برابر با ۰/۲۳، ۰/۲۵ و ۰/۱۸، ۳۶/۷ درصد از واریانس بهبود معنوی تعالی‌گرا را تبیین کرده‌اند. در گام دوم که شخصیت پیش‌رو افزوده شده، با ضریب بتای استاندارد مثبت برابر با ۰/۳۷، ۹ درصد واریانس افزوده معنادار برای پیش‌بینی بهبود معنوی تعالی‌گرا

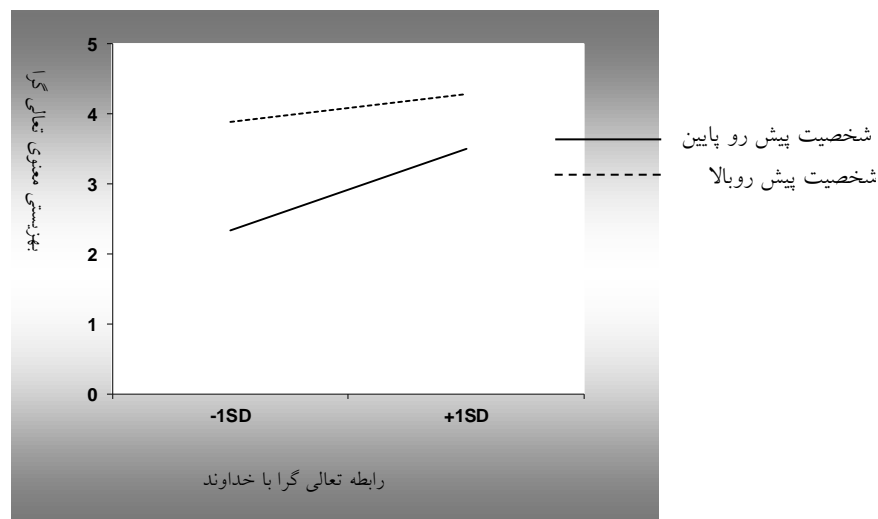
برای پیش‌بینی بهزیستی معنوی تعالی گرا پدید آورند. تحلیل ساده شیب خط در شکل ۲ و ۳ ارائه شده است.

شکل ۲. رابطه ارزش‌گرایی معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا در شخصیت پیش‌رو بالا و پایین

رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0/05$)، به این معنی که وقتی گرایش به شخصیت پیش‌رو در سطح زیادی است، ارزش‌گرایی معنوی با شدت بیشتری بهزیستی معنوی تعالی‌گرا را افزایش می‌دهد.

چنانکه در شکل ۲ ملاحظه می‌شود در شخصیت پیش‌رو پایین، بین ارزش‌گرایی معنوی و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا رابطه معناداری وجود ندارد (n.s.)؛ ولی در شخصیت پیش‌رو بالا، بین ارزش‌گرایی معنوی و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا

شکل ۳. ارتباط رابطه تعالی‌گرا با خداوند با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا در شخصیت پیش‌رو بالا و پایین

با خداوند و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0/05$)، $R^2 = 0/121$ ، $R^2 = 0/35$ ؛ با این حال در شخصیت پیش‌رو پایین، رابطه تعالی‌گرای با خداوند با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا

با توجه به شکل ۳، در شخصیت پیش‌رو پایین، بین رابطه تعالی‌گرا با خداوند و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا رابطه مثبت و معنادار ($p < 0/05$)، $R^2 = 0/162$ ، $R^2 = 0/4$ ؛ و در شخصیت پیش‌رو بالا نیز بین رابطه تعالی‌گرا

جوادیان (۲۰۱۶) دربارهٔ رابطهٔ مثبت سرمایهٔ معنوی و مؤلفه‌هایش با بهزیستی معنوی همسویی دارد. بهزیستی معنوی تعالی‌گرای از نظر تعریف ارتباطات روانشناختی فردی با نیرویی فرافردی (دیگری متعال) به‌ویژه خداوند متعال است که به احساس آرامش و احساس درونی سلامتی و خوب‌بودن منجر می‌شود (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶؛ فیشر، ۲۰۰۹، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳). به عبارت دیگر، بهزیستی معنوی تعالی‌گرای نوعی احساس بهزیستی روبه‌رشد و تعالی است که از طریق وجود پیوند روانی - شناختی میان انسان با حاکم مهربان و حکیم ابدی هستی پدید می‌آید. وقتی انسان احساس می‌کند با خداوند ارتباطی شایسته دارد، در خود احساس رشدیافتگی و تعالی می‌کند. این امر از یک طرف، تحقق و مصداقی واقعی از فرموده خداوند متعال است «بخوانید مرا تا اجابت کنم شما را» و از طرف دیگر، نشانی است از این امر که انسان در فضای روانی و شناختی خود نیازی حیاتی به پیوند تعالی‌گرای با خالق هستی دارد (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶)؛ بنابراین هرگونه غفلتی به هر دلیل از چنین پیوند ارزنده‌ای در عمل می‌تواند احساس تعالی‌یابی معنوی انسان را با مخاطره مواجه کند.

از طرف دیگر، در حوزهٔ سرمایهٔ معنوی، به لحاظ نظری دو بعد دل‌بستگی به خداوند و رابطهٔ تعالی‌گرا با خداوند، بعد ارتباطی - عاطفی سرمایهٔ معنوی و دو بعد ارزش‌گرایی و تأثیرگذاری معنوی، بعد عملی (معنوی) که به عمل اثرگذار برگردان شده است) این پدیده را تشکیل می‌دهند (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶). به معنایی صریح‌تر، دل‌بستگی به خدا که مبتنی بر امید و توکل به خالق هستی است و رابطهٔ تعالی‌گرای با خداوند نیز که تلاش برای برقراری و حفظ رابطه با خدا با نیایش، سپاس و دعا است، دو منبعی‌اند که افراد از آن طریق

ارتباط نیرومندتری دارد؛ به این معنی که وقتی گرایش به شخصیت پیش‌رو در سطح پایینی است، رابطهٔ تعالی‌گرا با خداوند با شدت بیشتری بهزیستی معنوی تعالی‌گرا را افزایش می‌دهد. با توجه به نتایج ارائه‌شده در جدول ۲، فرضیهٔ دوم پژوهش مبنی بر اینکه شخصیت پیش‌رو رابطهٔ سرمایهٔ معنوی (دل‌بستگی به خداوند، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطهٔ تعالی‌گرا با خداوند) با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا را تعدیل می‌کند، به این صورت تأیید می‌شود که شخصیت پیش‌رو رابطهٔ دو مؤلفهٔ سرمایهٔ معنوی شامل ارزش‌گرایی معنوی و رابطهٔ تعالی‌گرا با خداوند را با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا تعدیل می‌کند.

بحث

این پژوهش با هدف بررسی نقش شخصیت پیش‌رو در رابطهٔ سرمایهٔ معنوی و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا، اجرا و مشخص شد شخصیت پیش‌رو در عرصهٔ روابط میان متغیرهای معنوی با یکدیگر چه کارکردهایی دارد. در نگاه نخست، نتایج پژوهش نشان دادند چهار مؤلفهٔ سرمایهٔ معنوی در این پژوهش (دل‌بستگی به خداوند، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطهٔ تعالی‌گرا با خداوند) با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا رابطهٔ مثبت معنادار دارند. نگاهی بر ضرایب همبستگی گزارش‌شده در جدول ۱، حاکی از آن است که همبستگی چهار مؤلفهٔ سرمایهٔ معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای بسیار به هم نزدیک است. به معنایی صریح‌تر بهزیستی معنوی تعالی‌گرای به صورتی بالقوه می‌تواند از طریق دل‌بستگی به خداوند، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطهٔ تعالی‌گرا با خداوند تقویت شود. نتایج این پژوهش در حوزهٔ رابطه میان چهار مؤلفهٔ سرمایهٔ معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای با نتایج ارائه‌شده در پژوهش گل‌پرور و

ارزش‌گرایی معنوی با ویژگی‌های شخصیت پیش‌رو به صورتی هم‌افزا موجب تقویت سطح بهزیستی معنوی تعالی‌گرای می‌شوند.

درباره نقش شخصیت پیش‌رو در رابطه تعالی‌گرای با خداوند متعال با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای، مشخص شد وقتی سطح شخصیت پیش‌رو پایین است، رابطه به نسبت نیرومندتری بین رابطه تعالی‌گرا با خداوند و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا وجود دارد. البته درخور ذکر است در سطح شخصیت پیش‌رو بالا نیز همچنان رابطه مثبت و معناداری بین رابطه تعالی‌گرای با خداوند و بهزیستی معنوی تعالی‌گرای وجود داشت؛ اما این رابطه اندکی نسبت به شخصیت پیش‌رو پایین ضعیف‌تر بود؛ به هر حال این یافته کاملاً برعکس نقش تعدیل‌کننده شخصیت پیش‌رو در رابطه ارزش‌گرایی معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا است. سؤالی که در این جا پیش می‌آید این است که چرا وقتی شخصیت پیش‌رو در حد پایینی است، رابطه تعالی‌گرا با خداوند به بهزیستی معنوی تعالی‌گرای بالاتر منجر می‌شود. دلایل مختلفی برای این امر وجود دارد. یکی از دلایل احتمالی این امر آن است که وقتی فرد رابطه تعالی‌گرای نیرومندی با خداوند دارد، تا اندازه زیادی از خودمحوری دور شده و به سمت خدا نزدیک‌تر می‌شود (گل‌پرور و جوادیان، ۲۰۱۶)؛ البته این احتمال نیز مطرح است که وقتی فرد در حد زیادی بر خود متمرکز می‌شود، احتمالاً تا اندازه‌ای از خدا دور می‌شود. از این منظر زمانی که فرد شخصیت پیش‌رو بالایی دارد، چنانکه فرد بر خود و توانایی‌هایش اتکاء زیادی داشته باشد، این اتکاء زیاد می‌تواند بر رابطه تعالی‌بخش فرد با خدا تا اندازه‌ای تاثیر بگذارد و از این طریق باعث تضعیف نسبی رابطه تعالی‌گرا با خداوند با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا شود. در واقع در این شرایط فرد در پارادوکس اتکاء بر خود برای تعالی در برابر

انرژی معنوی خود را دریافت و به این ترتیب اندوخته و سرمایه معنوی خود را غنی‌تر می‌کنند.

علاوه بر آنچه بیان شد در پژوهش حاضر این سؤال نیز مدنظر بود که آیا شخصیت پیش‌رو که مبتنی بر تغییر، تحول و تعالی است، رابطه سرمایه معنوی را با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای تعدیل می‌کند. شواهد به دست آمده از بررسی فرضیه دوم پژوهش نشان دادند در دو رابطه، یعنی در رابطه ارزش‌گرایی معنوی و رابطه تعالی‌گرا با خداوند با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای، شخصیت پیش‌رو نقش تعدیل‌کننده دارد. جستجوهای مکرر، پژوهشی را به دست نداد که طی آن نقش تعدیل‌کننده شخصیت پیش‌رو در ارتباط بین معنویت و معنویت‌گرایی با بهزیستی معنوی بررسی شده باشد؛ به همین دلیل در این قسمت امکان ارائه هسوپی/ناهمسوپی (همخوانی/ناهمخوانی) یافته‌ها با یافته‌های دیگر پژوهشگران فراهم نشد. درباره تبیین نظری رابطه بین ارزش‌گرایی معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای، نتایج نشان دادند در شخصیت پیش‌رو بالا، ارزش‌گرایی معنوی به بهزیستی معنوی تعالی‌گرای منجر می‌شود؛ ولی وقتی سطح شخصیت پیش‌رو پایین است، ارزش‌گرایی معنوی به بهزیستی معنوی تعالی‌گرای منتهی نمی‌شود. این یافته نشان می‌دهد در پیوند بین پدیده‌ها و متغیرهای معنویت‌بنیاد، شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی می‌توانند نقش ایفاء کنند. دلیل اینکه وقتی سطح شخصیت پیش‌رو بالا است، ارزش‌گرایی معنوی به بهزیستی معنوی تعالی‌گرای منتهی می‌شود این است که شخصیت پیش‌رو باعث می‌شود فرد به صورتی فعال و جدی اهداف خود را دنبال و برای دستیابی به آنها تلاش کند. منطقی است که در متن چنین تلاش هدفمند و فعالی، وقتی فرد از نظر ارزش‌گرایی معنوی به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه معنوی در وضعیت مناسبی قرار داشته باشد،

مؤلفه ارزش‌گرایی معنوی و رابطه‌ی تعالی‌گرای با خداوند متعال) را بر بهزیستی معنوی تعالی‌گرای تحت‌تأثیر خود قرار دهد. این امر به این دلیل است که در محیط‌های کاری، وجود ویژگی‌های شخصیت پیش‌رو در افراد، زمینه را برای تمایل به تغییر شرایط و روند تحول شغل و شرایط شغلی فراهم می‌کند. این فراهم‌سازی زمینه برای تغییر و تحول شغل و شرایط شغلی که از طریق ویژگی‌های شخصیت پیش‌رو فراهم می‌شود، شاید در محیط‌های دیگر به جز محیط‌های کار هم فراهم باشد؛ ولی بستر این تحول‌خواهی در حین کار و شغل به واسطه‌ی اینکه افراد، موفقیت و تلاش برای موفقیت در زندگی را تا اندازه‌ی زیادی از طریق کار و شغل خود به دست می‌آورند، می‌تواند در محیط‌های کار تأثیرات بیشتری را نمایان کند. از طرف دیگر، شخصیت پیش‌رو از چهار مؤلفه‌ی سرمایه‌ی معنوی، دارای توان تعدیل‌کنندگی دو مؤلفه‌ی سرمایه‌ی معنوی یعنی دلبستگی به خداوند و تأثیرگذاری معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای نبود. این یافته به این معنا است که شخصیت پیش‌رو به تعامل با هر مؤلفه و عنصر معنوی برای تأثیرگذاری بر بهزیستی معنوی تعالی‌گرا قادر نیست. همچنین این یافته دارای این تلویح نظری و پژوهشی است که دو مؤلفه‌ی دلبستگی به خداوند و تأثیرگذاری معنوی از سرمایه‌ی معنوی، مؤلفه‌هایی‌اند که به احتمال زیاد در ارتباط با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای به متغیر شخصیتی مانند شخصیت پیش‌رو نیاز ندارند. این امر به انجام پژوهش‌های بیشتر نیاز دارد تا تبیین‌های راهگشتری ارائه شود.

در مجموع نتایج این پژوهش نشان دادند شخصیت پیش‌رو مبتنی بر ابتکارگرایی، شناسایی ایده‌های نوین برای بهبود فرایندهای کاری و شرایط، روزآمد کردن مهارت‌ها و توانایی‌ها و تلاش برای فهم بهتر دنیای اطراف قادر است با تعاملی پویا و زاینده، بستر ساز غنای

رابطه‌ی تعالی‌بخش با نیروی فراپیش‌روی متعال (خداوند رحمان) قرار می‌گیرد و این پارادوکس باعث تضعیف پیوند بین رابطه‌ی تعالی‌بخش با خدا و بهزیستی معنوی تعالی‌گرا می‌شود؛ البته همیشه هم ممکن است افراد دچار این پارادوکس (یعنی اتکاء زیاد بر خود به جای اتکاء به خداوند رحمان و رحیم) نشوند؛ زیرا با احتمال زیاد در صورتی که افراد پیوند مستحکم روانشناختی با خداوند متعال داشته باشند و در عین حال، دارای شخصیت پیش‌رو نیز باشند، این روابط ممکن است تغییراتی کنند؛ بنابراین با توجه به تذکر اشاره‌شده، در مواقعی که محتوای سؤالات حوزه‌ی معنویت و سرمایه‌ی معنوی تمرکز بالایی به جای اتکاء شخصی بر اتکاء و توکل بر خداوند متعال دارند، با احتمال زیاد وقوع این پارادوکس کمی افزایش می‌یابد؛ اما زمانی که فرد در وضعیت شخصیت پیش‌رو سطح پایین است، عملاً پارادوکسی بین اتکاء بر خود برای تعالی در برابر رابطه‌ی تعالی‌بخش با خداوند رحمان به وقوع نمی‌پیوندد تا از این طریق نقش نیرودهنده‌ی رابطه‌ی تعالی‌بخش با خداوند برای بهزیستی معنوی تعالی‌گرا تضعیف شود. به عبارت دیگر، وقتی فرد از نظر شخصیت پیش‌رو در سطح پایینی است، اتکاء و رابطه‌ی او با آفریدگار بخشنده هستی به عنوان بخشی از سرمایه‌ی معنویش به افزایش سطح بهزیستی معنوی تعالی‌گرا منجر می‌شود. شایان ذکر است این تبیین‌ها همسو با تأکیدی است که در دین مبین اسلام بر دوری از خودمحوری افراطی و گرایش به خدامحوری صورت گرفته است.

نکته دیگری که باید در تبیین‌ها به آن توجه شود، گروه نمونه‌ی پژوهش است که از دو مجموعه صنعتی و کاری بودند. با تمرکز بر گروه نمونه‌ی پژوهش، نتایج این پژوهش نشان می‌دهند در محیط‌های کاری و صنعتی، وجود نشانه‌های شخصیت پیش‌رو در کارکنان، عاملی است که می‌تواند نقش سرمایه‌ی معنوی (در دو

نشر روان. (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی سال ۱۹۹۲).

- Akbari, B. (2013). Examine the relationship between religiosity and social capital. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(12), 328-336.
- Baker, C., & Miles-Watson, J. (2008). Exploring secular spiritual capital; an engagement in religious and secular dialogue for a common future. *International Journal of Public Theology*, 2(4), 442-446.
- Bakker, A. B., Tims, M., & Derks, D. (2012). Proactive personality and job performance: The role of job crafting and work engagement. *Human Relations*, 65 (-10), 1359-1378.
- Bertolino, M., Truxillo, D. M., & Fraccaroli, F. (2011). Age as moderator of the relationship of proactive personality with training motivation, perceived career development from training, and training behavioral intentions. *Journal of Organizational Behavior*, 32(2) 248–263.
- Chan, D. (2006). Interactive effects of situational judgment effectiveness and proactive personality on work perceptions and work outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 91(2), 475-481.
- Claes, R., Beheydt, C., & Lemmens, B. (2005). Unidimensionality of abbreviated proactive personality scales across cultures. *Applied Psychology: An International Review*, 54(4), 476–489.
- Curlin, F. A., Lantos, J. D., Roach, C. J., Sellergren, S. A., & Chin, M. H. (2005). Religious characteristics of U.S. physicians: A national survey. *Journal of General Internal Medicine*, 20(7), 629-34.
- Erdogan, B., & Bauer, T. N. (2005). Enhancing career benefits of employee proactive personality: The role of fit with jobs and organizations. *Personnel Psychology*, 58(4), 859–891.
- Farooqi, A. H. (2006). Islamic social capital and networking. *Journal of Humanities*, 22(2), 113- 125.
- Fernando, M. & Chowdhury, R. (2010). The relationship between spiritual well-being and ethical orientations in decision making: an empirical study with business

فزاینده بهزیستی معنوی تعالی‌گرا از طریق ارزش‌گرایی معنوی و رابطه تعالی‌گرا با خداوند شود؛ البته گاهی ممکن است اتکاء زیاد بر پیش‌روبودن، زمینه تضعیف پیوند بین رابطه تعالی‌گرا با خداوند مهربان را با بهزیستی معنوی تعالی‌گرا فراهم کند؛ بنابراین لازم است افراد مراقبت معنوی لازم را برای مدیریت روانی و شناختی هرچه مطلوب‌تر رابطه خود با خداوند توانا و دانا را در نظر داشته باشند. در سطح کاربردی شاید بتوان بر پایه یافته‌های این پژوهش به افراد توصیه کرد در حین فعال و پیش‌رو عمل کردن و دوری از انفعال و کسالت، مسیرهای تقویت سرمایه معنوی خود در سطح ارتباطی (دلبستگی به خداوند و رابطه تعالی‌گرا با خداوند) و عملی (ارزش‌گرایی و تأثیرگذاری معنوی) را همواره مدنظر قرار دهند و از آنها غفلت نکنند تا احساس بهزیستی معنوی تعالی‌گرای آنها ارتقاء یابد. همچنین تقویت پیش‌روبودن در سطح مجامع کاری می‌تواند بستر ساز برقراری پیوند نیرومندتر بین ارزش‌گرایی معنوی با بهزیستی معنوی تعالی‌گرای شود. از لحاظ پژوهشی نیز پژوهشگران علاقه‌مند با توجه به اینکه سرمایه معنوی صورت‌بندی نظری رو به تکاملی از معنویت محسوب می‌شود، توصیه می‌شود به صورتی عمیق و محتوایی به بررسی نقش‌ها و کارکردهای این پدیده در میان اقشار مختلف جامعه پردازند و بستر را برای یاری هموعان برای حرکت در مسیر لقاءالله فراهم کنند. در پایان نیز لازم است تا در تعمیم نتایج این پژوهش به محدودیت‌هایی نظیر عدم تفسیر علت و معلولی نتایج و نمونه متشکل از کارکنان مرد دو مجموعه صنعتی توجه کافی شود.

فهرست منابع

راس، آ. او. (۱۳۷۵). روانشناسی شخصیت: نظریه‌ها و فرایندها. ترجمه سیاوش جمالفرد. چاپ دوم، تهران:

- and spirit. *Faith & Economics*, 10(53), 1-33.
- Kelso-Wright, P. (2012). *Spiritual history assessment and occupational therapy: Students using the FICA*. Master Thesis in Occupational Therapy, University of Puget Sound; PP: 42.
- Li, N., Liang, L., & Crant, J. M. (2010). The role of proactive personality in job satisfaction and organizational citizenship behavior: A relational perspective. *Journal of Applied Psychology* 95(2), 395-404.
- Liu, A. (2011). Measuring spiritual capital as a latent variable. *Document Retrieved 11 July 2011 from: <http://www.researchmethods.org/4capital.htm>*, PP: 14.
- Morgan, W. B., Walker, S. S., Wang, Y., & Aven, Jr. F. F. (2012). Proactive and committed: Characteristics for retention. *Journal of Organizational Psychology*, 12(2), 97-108.
- Noghiu, A. (2010). Leadership and spiritual capital: Exploring the link between individual service disposition and organizational value. *International Journal of Leadership Studies*, 6(1), 67-85.
- Palmer, D. A., & Wong, M. (2013). Clarifying the concept of spiritual capital. *Tenth annual symposium on the social scientific study of religion in China, the Chinese University of Hong Kong, 10-13 July 2013, 1-20*.
- Pedhazur, E. J. (1997). *Multiple regression in behavioral research*. 3rd Ed, Fort Worth, TX: Harcourt Brace.
- Prabhu, V. P. (2007). *Understanding the effect of proactive personality on job related outcomes in an organizational change setting*. Ph.D Dissertation, Graduate Faculty of Auburn University. PP: 133.
- Prabhu, V. P. (2013). Proactive personality and career future: Testing a conceptual model and exploring potential mediators and moderators. *American Journal of Management*, 13(1), 11-31.
- Robert, T. E., Young, J. S., & Kelly, V. A. (2006). Relationships between adult workers' spiritual well-being and job satisfaction: A preliminary study. *Counseling and Values*, 50(3), 165-175.
- Schwartz, L. M. (2010). Enhancing spiritual capital on campus: Practical action steps executives in Australia. *Journal of Business Ethics*, 95 (2), 211-225.
- Fisher, J. W. (2009). Investigating Australian education students' views about spiritual well-being as compared with teachers in schools. *International Journal of Children's Spirituality*, 14(2), 151-167.
- Fisher, J. W. (2012). The importance of relating with God for spiritual well-being. In M. C. Fowler, M. Weiss., & J. L. Hochheimer (Eds.), *spirituality: new reflections on theory, praxis & pedagogy (pp. 147-161)*, Oxford, UK: Inter Disciplinary Press.
- Fisher, J. W. (2013). You can't beat relating with God for spiritual well-being: Comparing a generic version with the original spiritual well-being questionnaire called SHALOM. *Religions*, 4(3), 325-335.
- Golparvar, M., & Javadian, Z. (2016). The spiritual capital scale: development and psychometric properties. *Journal of Research & Health*, 5(4), 25-35.
- Gomez, R., & Fisher, J. W. (2005). Item response theory analysis of the spiritual well-being questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1107-1121
- Grant, A.M., & Ashford, S. J. (2008). The dynamics of proactivity at work. In L. L. Cummings & B. M. Staw (Eds.), *Research in organizational behavior (Vol. 28, pp. 3-34)*. Greenwich, CT: JAI.
- Grant, A. M., Parker, S., & Collins, C. (2009). Getting credit for proactive behavior: Supervisor reactions depend on what you value and how you feel. *Personnel Psychology*, 62(1), 31-55.
- Hämmerli, M. (2011). Religion and spirituality between capital and gift. *Religion & Theology* 18(1-2), 195-210.
- Hamdani, S. N. H., & Eatzaz, A. (2002). Towards divine economics: Some testable propositions. *Pakistan Development Review*, 41(4), 607-26.
- Iannaccone, L. R., & Klick, J. (2007). Spiritual capital: An introduction and literature review. *Unpublished Document, Retrieved 10 July 2011 from Metanexus Web Site: www.metanexus.net/spiritual_capital/pdf/review.pdf*; PP:10.
- Jeitschko, T. D., O'Connell, S., & Pecchenino, R. A. (2009). Having life more abundantly: caring for the body, mind,

- Organizational Psychology*, 83(2), 275-300.
- Waetford, C. M. R. (2007). *A literature review of spiritual capital, developments of spirituality in the workplace, and contributions from a Māori perspective*. B.A. Thesis in Management and Employment Relations, University of Auckland, Aotearoa/ New Zealand; PP: 57.
- Yusuf, M. B. (2011). Effects of spiritual capital on Muslim economy: The case of Malaysia. *Research on Humanity and Social Science*, 1(2), 23-40.
- Zohar, D., & Marshall, I. (2004). *Spiritual capital: Wealth we can live by*. San Francisco: Berrett Koehler Publishing.
- for improving campus spiritual climate. *Spirituality in Higher Education Newsletter*, 5(5), 1-6.
- Stark, R., & Finke, R. (2000). *Acts of faith: Explaining the human side of religion*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Sun, B., & Zeng, Z. J. (2014). Proactive personality and career success: A person-organization fit perspective. *International Conference on Economic Management and Trade Cooperation (EMTC 2014), April 12-13, in Xi'an, China, 1-6*.
- Thomas, J.P., Whitman, D.S., & Viswesvaran, C. (2010). Employee proactivity in organizations: a comparative meta-analysis of emergent proactive constructs. *Journal of Occupational and*